

Leonarda Dacewicz

DOI 10.15290/sw.2022.22.13

Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Filologiczny
Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej
tel. + 48 85 745 74 50
e-mail: Ldacewicz@interia.pl
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5551-7208>

Robert Szymula

Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Filologiczny
Kolegium Językoznawstwa
tel.: +48 85 7457450
e-mail: r.szymula@uwb.edu.pl
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4879-4554>

Rok 1848. Język rosyjski „wchodzi” do ksiąg metrykalnych Kościoła rzymskokatolickiego w dekanacie grodzieńskim

Słowa kluczowe: księgi metrykalne, dekanat grodzieński

Wprowadzenie

Zasygnalizowana w tytule istotna zmiana, która nastąpiła w prowadzeniu dokumentacji kościoła rzymskokatolickiego w dekanacie grodzieńskim od lipca 1848 roku, będzie opisana na przykładzie dwóch parafii grodzieńskich – Farnej i Zaniemeńskiej Franciszkańskiej. Trzecia grodzieńska parafia rzymskokatolicka – Bernardyńska (w źródłach Pobernardyńska) – została powołana w roku 1852 i księgi metrykalne od początku jej powołania były prowadzone w języku rosyjskim.

Zmiany w funkcjonowaniu Kościoła katolickiego na terenach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej wynikały m.in. z zaostrzenia kursu polityki prowadzonej przez cara Mikołaja I Romanowa po objęciu przez niego tronu. Została obalona polska konstytucja, zamknięto uniwersytety, panował policyjny reżim. W grudniu 1845 roku odbyły się w Watykanie dwa spotkania cara Mikołaja I z papieżem Grzegorzem XVI, który wcześniej zwrócił się do władcy rosyjskiego z prośbą o uregulowanie spraw związanych z funkcjonowaniem Kościoła katolickiego na terenach wschodnich. Po długich i trudnych rozmowach 3 sierpnia 1847 roku został zawarty konkordat między Rosją i Watykanem. Jednakże car dawanych obietnic nie dotrzymał, konkordatu Rosja nie ratyfikowała, a w połowie roku 1848 księgi metrykalne zaczęto prowadzić po rosyjsku [Kasabuła 2008, 266–270; *Księga metrykalna dekanatu Grodno z 1848 r.*, Dacewicz i in., 2019].

Na podstawie ksiąg metrykalnych chrztów, ślubów i zgonów z 1848 roku można prześledzić treść i strukturę aktów metrykalnych odnotowanych zarówno w języku polskim, jak i języku rosyjskim, bowiem od początku lipca księgi zaczęto prowadzić w języku rosyjskim i ten stan rzeczy trwał blisko 70 lat. Język polski stopniowo zaczął „powracać” do administracji kościoła rzymskokatolickiego, w tym do ksiąg metrykalnych, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. W latach 1917–1919 w niektórych parafiach przejściowo był używany język łaciński i już był wprowadzany polski, np. w grodzieńskiej parafii farnej, jednak istniały też parafie, w których metryki nadal sporządzane były w języku rosyjskim.

Wymienione źródła (rejstry chrztów, ślubów i zgonów) przechowywane są w Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie, ponieważ dekanat grodzieński, jak również białostocki i sokólski) wchodziły w skład dawnej diecezji wileńskiej [Dacewicz 2019, 186–198].

1. Grodzieńskie parafie i kościoły parafialne

W okresie przedrozbiorowym i porozbiorowym dekanat grodzieński wchodził w skład diecezji wileńskiej. W latach 1798–1800 ze względu na bardzo poważne zmiany w granicach diecezji dokonano reorganizacji sieci dekanalnej. W roku 1800 cała diecezja była podzielona na 18 dekanatów (Wilno, *Grodno*, Oszmiana, Lida, Troki, Kowno, Nowogródek, Słonim, Świr, Wilkomierz, Brasław, Wołkowysk, Upita, Brześć, Kobryń, Prużana, Kurlandia, Semigalia [Kumor 1980, 550–551].

„...Гарадзенскія парафіі як заходняга (рыма-каталіцкія), так і ўсходняга, (праваслаўныя, грэка-каталіцкая) маюць вельмі даўні радавод” [Harodnia 2014, 68].

Najstarszą świątynią, zlokalizowaną w rynku głównym miasta, był katolicki kościół parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia Matki Bożej, ufundowany przez Wielkiego Księcia Witolda w 1392 roku Jak pisze Ū. Gardeeu, „Узвядзенне першага каталіцкага храма у Гародні на схиле 14 ст. была звязана з пачаткам хрышчэння этнічных літоўскіх зямель” [Гардеeu 2007, 80]. „Самы старажытны дакумент рыма-каталіцкай парафіі з сядзібай ў Фары Вітаўта паходзіць з 1494 г.” [Harodnia 2014, 68].

Kościół parafialny, tzw. Fara Witolda, został skasowany i z biegiem czasu przerobiony na sobór prawosławny. Fakt ten odnotował badacz historii parafii grodzieńskich ks. Jan Kurczewski: „Parafjalny, p. t. N. Maryi P., zbudowany i uposażony przez Witolda”. Otrzymał liczne nadania od Kazimierza Jagiellończyka. „Skasowany w 1797 roku; przerobiony na sobór prawosławny, spalil się ok. 1890 r.” [Kurczewski 2012, 223].

W roku 1997 r. zastąpiono go innym: „Grodno, 1 kl., kościół farny, p. t. św. Franciszka Ksaw., wzniesiony 1654 r. przez biskupa smoleńskiego Franciszka Dołmat-Isaykowskiego dla jezuitów (ob. Kolegja), ukończony 1663 r., konsekrowany 1667 r. przez biskupa wileń. Aleksandra Sapiehę. Po skasowaniu w r. 1797 pierwotnego parafjalnego kościoła, zaliczony do parafjalnych. Kaplice: na cmentarzu murowana i w Grandziczach p. t. św. Rocha.” [Kurczewski 2012, 223].

Bernardyni zaczęli budować swój kościół z końcem XVI wieku, chociaż zakon otrzymał nadania ziemskie (miejsce po dawnym dworze książęcym) w Grodnie znacznie wcześniej. Budynki klasztorne postawiono w latach 1615–1617, spalone przez wojska rosyjskie w 1656 roku, były kilka razy przebudowywane, jak również kościół (w roku 1682, 1753, 1788). W roku 1618 w Grodnie osiedliły się także bernardynki. Klasztor żeński dzielił losy klasztoru męskiego zwłaszcza podczas wojny z Rosją w XVII wieku [Гардеeu 2007, 92, 94]. Kościołowi pobernardyńskiemu nadano tytuł parafialnego w roku 1852 (na ten rok datowane są też pierwsze księgi metrykalne parafii pobernardyńskiej przechowywane w archiwum historycznym w Wilnie). J. Kurczewski odnotował: „Pobernardyński, 3 kl., p. t. Znalezienia Krzyża św., wymurowany z klasztorem 1595 r. przez Zygmunta III, konsekrowany 1618 r. przez biskupa Wołłowicza (ob. klasztor). Parafjalny od r. 1852. Kaplice: Poniemuń., Kochanów zaś skas. 1865 r.” [Kurczewski 1908, 223].

„Дакладныя межы гарадзенскіх каталіцкіх парафіяў вядомыя з 1744 г. і пазнейшых дакументаў. Памеры Фарнай парафіі паменшыліся пасля стварэння новай пры занёманскім касцёле францысканцаў”. [Harodnia 2014, 73]. Nowa parafia objęła lewobrzeżną część Grodna (Za-

niemeńskie przedmieście) i okoliczne miejscowości oraz wioski należące do miasta. Jak wynika z zachowanych źródeł, Parafia Zaniemeńska Franciszkańska została powołana już w 1698 lub rok wcześniej [Harodnia 2014, s. 73]. Z kolei Ū. Gardeeu twierdzi, że (...) *францыскаанская парафія была заснавана у 1758 г. Гетая думка абаніралася на факт захавання касцёльных метрык пахаванняў. На самой справе, францыскаанцы пачалі душпастырскую дзейнасць сярод насельніцтва Занямоння адразу пасля пасялення ў горадзе...*” [Гардеу 2007, 101].

W opracowaniu J. Kurczewskiego: *Franciszkański, parafjalny, p. t. N.M.P. Anielskiej, wyturowany 1635 r. przez Eustachego Kurcza (ob. klasztoru), konsekrowany 1761 r. przez biskupa Towiańskiego. Kaplice: Augustówek i na cmentarzu murowana, zbudowana 1854 r.* [Kurczewski 1908, 222].

Z parafii farnej częściowo zachowały się wersje oryginalne oraz kopie metryk chrztów z 1712 roku, ślubów z 1750 roku i pogrzebów z 1756 roku. Księgi oryginalne są przechowywane w archiwum w Grodnie, a kopie – w Wilnie. Oryginalne księgi i ich kopie zaniemeńskiej parafii franciszkańskiej zachowały się w państwowych archiwach Grodna i Wilna, a także w archiwum parafii Matki Bożej Anielskiej przy kościele franciszkanów. Są to metryki chrztów z 1698 roku, ślubów z 1706 roku i zgonów z 1758 roku [Harodnia 2014, 73].

Centrum każdej parafii jest parafjalny kościół, dla mieszkańców Grodna była to Fara księcia Witolda. Świątynia niejednokrotnie ulegała zniszczeniu (wskutek wojen, pożarów) i była odbudowywana. W tym kościele zawsze odbywało się uroczyste rozpoczęcie sejmku Rzeczypospolitej. Działały przy nim ważne religijne bractwa, m.in. Bractwo Św. Trójcy, kościoły zakonne oraz prywatne kościoły i kaplice. W Zaniemeńskiej parafii były i inne kościoły oraz działało Bractwo Św. Antoniego Padewskiego [Harodnia 2014, 73–75].

2. Księgi metrykalne chrztów parafii grodzieńskich – akty metrykalne

Z zamieszczonego w 2 części Rytuału Rzymskiego¹ precyzyjnego formularza aktu chrztu (*Forma describendi baptizatos*) wynika, że poprawnie sporządzona notacja dokumentująca udzielenie sakramentu chrztu powinna

¹ Kwestia prowadzenia rejestrów metrykalnych w wymiarze powszechnym w przypadku Kościoła katolickiego uregulowana została w czasie Soboru Trydenckiego za pontyfikatu papieża Piusa IV. W 1563 roku, na XXIV sesji, w ustawach Soboru Trydenckiego uwzględniono dwa rodzaje ksiąg metrykalnych: rejestr ochrzczonych i rejestr małżeństw.

zawierać takie dane, jak rok, dzień i miesiąc ceremonii, dane szafarza sakramentu, a także szczegółowo określone miejsce jej przeprowadzenia (tzn. nazwa miejscowości lub innego miejsca, nazwa świątyni). W metrycy powinny zostać wskazane imię chrzczonego niemowlęcia, z podaniem płci, a także personalia rodziców i przynależność parafialna. Należało odnotować też dokładnie dane rodziców chrzestnych. W przypadku ojca chrzestnego konieczne było imię oraz informacja, kto był jego ojcem, w przypadku matki chrzestnej, jeśli była kobietą zamężną, należało dodatkowo podać imię jej małżonka. W przypadku obojga rodziców chrzestnych konieczne było wskazanie parafii lub miejscowości, z której pochodzili. Jeśli chrzczone było dziecko niesłubne, akt chrztu powinien zawierać dane osoby, co do której istniała pewność, że jest jego rodzicem. W przypadku rodziców nieznanych zapisywany był tylko dzień chrztu dziecka [Kumor 1966, 59–60; Kotecki 2009, 37; Moskal 2005, 65–66].

W księdze metrykalnej chrztu (*liber baptisatorum*) prowadzonej w języku polskim akt metrykalny zajmował dwie strony. Notacja była złożona z ośmiu rubryk. Rubryka pierwsza zawierała nazwisko rodziców ochrzczonego dziecka (w formie dopełniacza liczby mnogiej), druga – numer aktu notarialnego, trzecia (podwójna) – informację o płci dziecka, czwarta (podwójna) – daty urodzenia dziecka i jego chrztu, piąta – informacje kiedy, gdzie i kto ochrzcił dziecko, szósta – dane o pochodzeniu społecznym rodziców dziecka, ich imiona i nazwisko, nazwisko rodowe matki, nazwę parafii i miejsce narodzin dziecka, siódma – imiona i nazwiska rodziców chrzestnych dziecka, informacja o ich pochodzeniu społecznym (nieobligatoryjnie), ósma – podpisy rodziców chrzestnych i osób asystujących przy ceremonii (na ogół rubryka ta była pusta).

Dokładne zasady dotyczące każdego rodzaju ksiąg ogłoszone zostały przez papieża Pawła V w 1614 roku w Rytuale Rzymskim (*Rituale Romanum*). Zgodnie z ustalonymi wtedy regułami każda parafia powinna posiadać pięć serii ksiąg metrykalnych: rejestr ochrzczonych (*liber baptisatorum*), rejestr małżeństw (*liber matrimoniorum*), rejestr bierzmowanych (*liber confirmatorum*), rejestr zmarłych (*liber defunctorum*) i spis parafian, czyli tzw. księgę stanu dusz (*liber status animarum*). Ustalenia zawarte w uchwałach Soboru Trydenckiego, a także te uregulowane w zapisach Rytuału Rzymskiego z 1614 roku, odegrały znaczącą rolę w tworzeniu się zwyczaju prowadzenia rejestracji kościelnej wiernych w poszczególnych diecezjach [Kotecki 2009, 65–66; Kurpas, 5–41].

Parafia Farna – 1848 rok

Фамилія окрещенаго.	N	Шеть родившихся.		Число		Когда, гдѣ, кто и кѣмъ, одною или водою, или со всѣми обрядами таинства окрещень?	Какихъ родителей, когда и гдѣ, т. е., въ какомъ приходѣ родился крещенный?	Кто были по имени и прозванію воспріемники при Св. Крещеніи и кто присутствовали?	Рукоприкладство свидѣтелей записи по желанію.
		Мужескаго пола.	Женскаго пола.	Рожденія.	Крещенія.				
Morozowskich	147.	–	71.	3.	29.	Miesiąc Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca dwudziestego dziewiątego dnia w Grodzieskim Rzymско Katolickim Parafialnym Kościele ochrzczono z SS. olejow niemowlę imieniem Jadwiga Konstancya od W. Ks. Felicyana Jodkowskiego.	Czerwiec Urodzonych (???) Stanisława i Katarzyny z (???) Morozowskich ślubnych Małżonków córka tegoż roku 1848 M. Czerwca 3. dnia wieczorem w tej parafii w mieście Grodnie narodzona.	Ditto. Trzymali do Chrztu Radca Dworu Samuel Liber z Julią Heleną Tiozilową wdową po Aleksandrze.	
Wolskich	148.	77.	–	23.	29.	Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca dwudziestego dziewiątego dnia w Grodzieskim Rzymско Katolickim Parafialnym Kościele ochrzczono z SS. olejow niemowlę imieniem Piotr od W. Ks. Felicyana Jodkowskiego.	Urodzonych Antoniego i Joanny z Milskich Wolskich ślubnych Małżonków (???) syn roku tegoż 1848 M. Czerwca 23. dnia z rana w tej parafii w mieście Grodnie narodzony.	Trzymali do Chrztu urodzeni Ludwik (???) z Józefą Józefa Stockiego Małżonką.	
Bilskich	149.	–	72.	5.	30.	Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca trzydziestego dnia w Grodzieskim Rzymско Katolickim Parafialnym Kościele ochrzczono z SS. olejow niemowlę imieniem Jadwiga Konstancya od W. Ks. Felicyana Jodkowskiego.	Urodzonych Konstantego i Emilii z (???) Bilskich ślubnych Małżonków córka roku tegoż 1848 M. Czerwca 5. dnia wieczorem w tej parafii w mieście Grodnie narodzona.	Trzymali do Chrztu urodzeni Józef Poczubot Sekretarz (???) z Heleną Konstantego (???) Lucyan (???) z Różą (???) Panną.	

Parafia Zaniemeńska – 1848 rok

Фамилия окрещенного.	N	Шеть родившихся.		Число		Когда, гдѣ, кто и кѣмъ, одною или водою, или со всѣми обрядами таинства окрещень?	Какихъ родителей, когда и гдѣ, т. е., въ какомъ приходѣ родился крещенный?	Кто были по имени и прозванію воспиемники при Св. Крещеніи и кто присутствовали?	Рукопри- кладство свидѣте- лей записи по желанію.
		Муже- скаго пола.	Жен- скаго пола.	Рож- денія.	Кре- щенія.				
Berlickiey	25.	1.	..	23.	24.	<u>Czerwiec</u> Roku pańskiego Tysiącznego Osmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca Dwódziesiątego czwartego dnia w Zaniemensko Grodzienskim Rzymско Katolickim Parafialnym Kościele ochrzczono z SS. olejow niemowlę imieniem Jan od Księdza Jacentego (???) Franciszkana.	Sławetney Rozalii Berlickiej nieprawego łoża Syn, Terazniejszego Roku i Miesiąca Dwódziesiątego Trzeciego dnia w tej Parafii we wsi Brastach wieczorem narodzony.	Trzymali do Chrztu Pracowity Kazimierz Kalenda, z pracowitą Katarzyną Danisewiczówną Dziewczyną.	
Jankowskich	26.	..	1.	20.	25.	Roku pańskiego Tysiącznego Osmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca Dwódziesiątego piątego dnia w Zaniemensko Grodzienskim Rzymско Katolickim Parafialnym Kościele ochrzczono z SS. olejow niemowlę imieniem Jan od Księdza Wenancusza Mickiewicza Franciszkana.	Sławetnych Andrzeja i Konstancy z Kazimierowiczow Jankowskich ślubnych małżonków syn, Terazniejszego Roku i Miesiąca Dwódziesiątego Trzeciego dnia w tej Parafii na przedmieściu Grodnie wieczorem narodzony.	Trzymali do Chrztu Sławetny Maciej Minkiewicz ze Sławetną Katarzyną Minkiewiczówną Panną.	
Marcinkiewiczow	27.	..	1.	30.	30.	Roku pańskiego Tysiącznego Osmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca Trzydziestego dnia w Zaniemensko Grodzienskim Rzymско Katolickim Parafialnym Kościele ochrzczono z SS. olejow niemowlę imieniem Jozefata od Księdza Eryka Szostakowskiego Franciszkana.	Sławetnych Józefa i Magdaleny z Sarokow Marcinkiewiczow ślubnych małżonków córka, Terazniejszego Roku i Miesiąca Trzydziestego dnia w tej Parafii we wsi Madagowiczach rano narodzona.	Trzymali do Chrztu Sławetny Antoni Soroka z Magdaleną Sławetnego Kazimierza Soroki Małżonką.	

W księdze metrykalnej chrztu prowadzonej w języku rosyjskim akt udzielonego sakramentu zajmował dwie strony, gdyż zawierał więcej rubryk w stosunku do wcześniejszych ksiąg prowadzonych po polsku. W kolejnych rubrykach znajdowały się następujące informacje: w pierwszej umieszczano nazwisko ochrzczonego dziecka (lub nazwisko rodziców dziecka w formie liczby mnogiej), druga rubryka zawierała numer aktu metrykalnego, trzecia (podwójna) – płeć ochrzczonego dziecka, w czwartej (podwójnej) zapisywano datę urodzin dziecka i datę jego chrztu, w piątej rubryce – informację: kiedy, gdzie i kto ochrzcił dziecko, szósta zawierała dane o pochodzeniu społecznym rodziców, ich imiona i nazwisko oraz nazwisko rodowe matki, a także nazwę parafii i miejsce narodzin dziecka, w siódmej umieszczano imiona i nazwiska rodziców chrzestnych, czasami ich pochodzenie społeczne (przy chrzcie dzieci szlacheckich, sporadycznie mieszczańskich, czasami dodatkowo w rybyce tej wpisywano imiona i nazwiska asystentów, którymi byli mężczyźni). W akcie chrztu nieobligatoryjnie występowała też rubryka ósma (na ogół pusta) zatytułowana *Руконприкладство свидетелей записи по желанию*, w której znajdowały się podpisy świadków/rodziców chrzestnych [Dacewicz 2016a, 2016b].

We wszystkich notacjach obligatoryjnie wskazane było pochodzenie społeczne rodziców ochrzczonego dziecka (mniej konsekwentnie jego rodziców chrzestnych, zwłaszcza pochodzenia chłopskiego). W przypadku szlachty wskazywano dodatkowo nazwy wykonywanych zawodów (szczególnie stopni wojskowych, piastowanych godności, pełnionych funkcji), np. Urodzonych Antoniego i Joanny z Milskich Wolskich, Pracowitych Ludwika i Salomei z Zapiejków Zunaszewiczow, Мльцанъ Викентія и Людвики урожденной Окупниковой Уласовъ, Благородныхъ Фомы и Эвы урожденной Плонской Чернльвскихъ.

Parafia Farna – 1848 rok

Фамилия окрещенного.	N	Шеть родившихся.		Число		Когда, гдѣ, кто и кѣмъ, одною или водою, или со всѣми обрядами таинства окрещень?	Какихъ родителей, когда и гдѣ, т. е., въ какомъ приходѣ родился крещенный?	Кто были по имени и прозванію воспріемники при Св. Крещеніи и кто присутствовать?	Рукоприкладство свидѣтелей записи по желанію.
		Мужескаго пола.	Женскаго пола.	Рожденія.	Крещенія.				
Уласовъ	150.	..	73.	Іюля 25.	4.	1848. Годъ Мѣсяць Іюль Тысяча Восемьсотъ Сорокъ Восмого Года Іюля четвертаго дня въ Гродненской Приходскомъ Римско- Католическомъ Костѣле окрещено дитя по имени Мальвина преподобнымъ Ксендзомъ Фелиціаномъ Годковскимъ съ совершеніемъ всѣхъ обрядовъ Таинства.	Мльщанъ Викентія и Людвиги урожденной Окупниковой Уласовъ законныхъ супруговъ дочь родившаяся сего 1848. года, Іюля 25. дня вечеромъ тогожь прихода въ Городѣ Гроднѣ.	Воспріемниками были мльщанинъ Иванъ (???) съ Мальвиною супругою Викентія Кѣтковскаго.	
Русиновичей	151.	78.	..	27.	4.	Тысяча Восемьсотъ Сорокъ Восмого Года Іюля четвертаго дня въ Гродненской Приходскомъ Римско- Католическомъ Костѣле окрещень младенець по имени Осипъ преподобнымъ Ксендзомъ Фелиціаномъ Годковскимъ съ совершеніемъ всѣхъ обрядовъ Таинства.	Крестьянъ Осипа и Анны урожденной (???) Рисиневичей законныхъ супруговъ сынъ родившийся сего 1848. года, Іюля 27. дня утромъ тогожь прихода въ Деревни Русаль.	Воспріемниками были крѣстьянинъ Андрей Анищинъ съ Катажиною крѣстьянина Андрія (???) супругою.	
Кондрацкой	152.	79.	..	9.	6.	Тысяча Восемьсотъ Сорокъ Восмого Года Іюля шестого дня въ Гродненской Приходскомъ Римско- Католическомъ Костѣле окрещень младенець по имени Павелъ преподобнымъ Ксендзомъ Казимиромъ Бервацкимъ Викаріемъ онаго Гродненскаго Костѣля съ совершеніемъ всѣхъ обрядовъ Таинства.	Крѣстьянки Катерины Кондрацкой дѣвщи незаконно рожденный сынъ родившийся сего 1848. года, Іюля 9. дня вечеромъ тогожь прихода въ Деревни (???)	Воспріемниками были крѣстьянинъ Андрей Насутовичъ съ Йозефою супругою крѣстьянина Ивана Морозовскаго.	

Parafia Zaniemeńska – 1848 rok

Фамілія окрещенаго.	N	Шеть родившихся.		Число		Когда, гдѣ, кто и кѣмъ, одною или водою, или со всѣми обрядами таинства окрещень?	Какихъ родителей, когда и гдѣ, т. е., въ какомъ приходѣ родился крещенный?	Кто были по имени и прозванію воспріемники при Св. Крещеніи и кто присутствовали?	Рукопри- кладство свидѣте- лей записи по желанію.
		Муже- скаго пола.	Жен- скаго пола.	Рож- денія.	Кре- щенія.				
Павловскихъ	28.	1.	..	21.	24.	<u>Июль Мѣсяць</u> Тысяча Восемьсотъ Сорокъ Восьмага года Июля Двадцать четвертаго дня въ Занемонско- Гродненскомъ Римско- Католическомъ Приходскомъ Костѣле окрещень младенець по имяни Иванъ Ксендзомъ тогожь Костела Яцентіемъ (???) съ совершеніемъ всѣхъ обрядовъ таинства.	Мльщанъ Викентія и Федоры урожденной Павловской законныхъ Супруговъ сынъ родившийся текушаго года и мѣсяца Двадцать перваго дня поутру, тогоже прихода въ Деревни Скоморожкахъ.	Воспріемниками были: Крестьянинъ Иосифъ Павловскій съ Супругою мльщанина Фомы Павловскаго Крестиною.	
Региніовъ	29.	1.	..	5.	5.	<u>Августъ*</u> Тысяча Восемьсотъ Сорокъ Восьмага года Августа Пятаго дня въ Занемонско- Гродненской Римско- Католическомъ Приходскомъ Костѣле окрещень ребенокъ по имяни Михаилъ Ксендзомъ того Костела Едуардомъ Игнатовичемъ съ совершеніемъ всѣхъ обрядовъ таинства.	Крестьянъ Антоана и Иозефаты урожденной Павловской Региніовъ законныхъ Супруговъ сынъ родившийся текушаго года и мѣсяца Пятаго дня поутру, тогоже прихода въ Деревни (???)	Воспріемниками были: Крестьянинъ Клементій Кузьлицкий съ Крестьянкою Антониною Павловскою дльвицею.	
Павловскихъ	38.	..	1.	24.	26.	<u>Сентябрь</u> Тысяча Восемьсотъ Сорокъ Восьмага года Сентября двадцать шестаго дня въ Занемонско- Гродненской Римско- Католическомъ Приходскомъ Костѣле окрещень младенець по имяни Анна Ксендзомъ тогожь Костела Венанціемъ Мицкльвичемъ съ совершеніемъ всѣхъ обрядовъ таинства.	Крестьянъ Фадля и Розалии урожденной Лузиковай Павловскихъ законныхъ Супруговъ дочь родившаяся текушаго года и мѣсяца двадцать четвертаго дня поутру, тогоже прихода въ Деревни Коморожки.	Воспріемниками были Крестьяне: Иванъ Ковалевскій съ Сузанною Ковалевскою Дльвицею.	

* W parafii Zaniemeńskiej w czerwcu 1848 r. odnotowano tylko jeden chrzest, dlatego pozostałe przykłady pochodzą z sierpnia i września.

3. Księgi metrykalne ślubów parafii grodzieńskich – akty metrykalne

Notacja metrykalna ślubu (*Liber matrimonium* lub *Liber copulatorum*) z reguły zawierała takie dane, jak: imiona i nazwiska osób, zawierających związek małżeński, informację o ich stanie cywilnym, społecznym lub zawodowym, imiona i nazwiska ojców obojga nowożeńców, miejsce ich zamieszkania, imiona i nazwiska świadków ceremonii wraz z ich tytułaturą stanową, zawodem, urzędem i miejscem zamieszkania, a także informację o ogłoszonych trzech zapowiedziach [Kuklo 2009, 100].

Akt metrykalny ślubu w języku polskim składał się pięciu rubryk. W rubryce pierwszej umieszczony był numer aktu metrykalnego oraz nazwisko rodziców mężczyzny biorącego ślub (w formie dopełniacza liczby mnogiej), w drugiej – data ślubu, w trzeciej – informacja kiedy, gdzie, kto i po ilu zapowiedziach udzielił ślubu, w czwartej – imiona i nazwiska osób biorących ślub, ich wiek, nazwa parafii, informacja o ich pochodzeniu społecznym, w piątej – imiona i nazwiska rodziców osób biorących ślub, informacja o ich pochodzeniu społecznym, imiona i nazwiska świadków/poręczycieli (z informacją o ich pochodzeniu społecznym i w przypadku szlachty o wykonywanym zawodzie, szczególnie o stopniach wojskowych).

Parafia Farna – 1848 rok

№	Число вѣнчанія.	Когда? гдѣ? кто? и по коликратномъ оглашеніи вѣнчалъ бракъ?	Какихъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ? и кто поручители или свидѣтели?
		<u>Miesiąc</u>	<u>Czerwiec</u>	<u>Ditto.</u>
41.	13.	Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czerdziesiątego Osmego Miesiąca Czerwca trzynastego dnia w Kościele Parafialnym Rzymsko-Katolickim Grodzińskim WKS. Kazimierz Biernacki Wikary tegoż Kościoła po wysłanych trzech Zapowiedziach pierwszej trzydziestego dnia w Miesiącu Maju, drugiej szóstego dnia, trzeciej zaś trzynastego dnia w Miesiącu Czerwcu w przytomności ludu na nabożeństwo zgromadzonego.	Urodzonego Stefana Budzińskiego młodziana lat dwudziestu sześciu z Józefą Skibińską panną lat dwudziestu pięciu oboich Grodz. Kościoła z Miasta Grodna Parafian po ścisłym obu stron na piśmie uczynionym o przeszkodach do małżeństwa egzaminie i po nieodkryciu z nich żadnej niemniej po oświadczeniu przez nowożeńców na takowy związek wzajemnego zgodzenia się znakami zewnętrznymi wyrażonego.	Urodz. Antona i Katarzyny ze (???) Budzińskich ślubnych małżonków syna z Urodz. Jerzego i Joanny z (???) (???) ślubnych małżonków córka, przez słowa czas terażniejszy oznaczające związkami małżeńskim połączył i ich w obliczu Kościoła uroczystie błogosławił przy wiary godnych świadkach na ten cel mianowicie użytych Urodz. Antonim Hlebowiczu i Michale (???) i w przytomności wielu innych zgromadzonych.

№	Число вѣнчанія.	Когда? гдѣ? кто? и по колікратномъ оглашеніи вѣнчалъ бракъ?	Какихъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ? и кто поручители или свидѣтели?
44.	17.	Roku pańskiego Tysiącznego Osmsetnego Czerdziesiątego Osmego Miesiąca Czerwca siedemnastego dnia w Kościele Parafialnym Rzymsko-Katolickim Grodzieńskim WKs. Kazimierz Biernacki Wikary tegoż Kościoła po wysłanych trzech Zapowiedziach pierwszej trzydziestego dnia w Miesiącu Maju, drugiej szóstego dnia, trzeciej zaś trzynastego dnia w Miesiącu Czerwcu w przytomności ludu na nabożeństwo zgromadzonego.	Urodzonego Józefa Zawadzkiego Kapitana (???) lat trzydziestu dwóch z Marceliną Tatarowską panną lat dziewiętnastu oboich Grodz. Kościoła z Miasta Grodna Parafian po ścisłym obu stron na piśmie uczynionym o przeszkodach do małżeństwa egzaminie i po nieodkryciu z nich żadnej niemniej po oświadczeniu przez nowożeńców na takowy związek wzajemnego zgodzenia się znakami zewnętrznymi wyrażonego.	Urodz. Franciszka i Maryanny z N. Zawadzkiej ślubnych małżonków syna z Urodz. Józefa i Ludwika z (???) Tatarowskich ślubnych małżonków córką, przez słowa czas terażniejszy oznaczające związkiem małżeńskim połączył i ich w obliczu Kościoła uroczyste błogosławił przy wiary godnych świadkach na ten cel mianowicie użytych Pułkownik Grzegorz (???) i Kapitanie Aleksandrze Odyńcu i w przytomności wielu innych zgromadzonych.
45.	27.	Roku pańskiego Tysiącznego Osmsetnego Czerdziesiątego Osmego Miesiąca Czerwca dwudziestego siódmego dnia w Kościele Parafialnym Rzymsko-Katolickim Grodzieńskim WKs. Felician Jodkowski po wysłanych trzech zapowiedziach pierwszej trzynastego dnia, drugiej dwudziestego dnia, trzeciej zaś dwudziestego siódmego dnia w Miesiącu Czerwcu w przytomności ludu na nabożeństwo zgromadzonego.	Urodzonych Aleksandra Orańskiego młodziana lat trzydziestu trzech z Teofilą (???) panną lat dwudziestu oboich Grodz. Kościoła z Miasta Grodna Parafian po ścisłym obu stron na piśmie uczynionym o przeszkodach do małżeństwa egzaminie i po nieodkryciu z nich żadnej niemniej po oświadczeniu przez nowożeńców na takowy związek wzajemnego zgodzenia się znakami zewnętrznymi wyrażonego.	Urodz. Wincentego i Antoniny z Truszyńskich Orańskich ślubnych małżonków syna z Urodz. Jana i Maryanny z (???) (???) ślubnych małżonków córką, przez słowa czas terażniejszy oznaczające związkiem małżeńskim połączył i ich w obliczu Kościoła uroczyste błogosławił przy wiary godnych świadkach na ten cel mianowicie użytych Urodz. Lucianie (???), Konstantym Bielskim, Andrzejem Zejmie i w przytomności wielu innych zgromadzonych.

Parafia Zaniemeńska – 1848 rok

№	Число вѣнчанія.	Когда? гдѣ? кто? и по колікратномъ оглашеніи вѣнчалъ бракъ?	Какихъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ? и кто поручители или свидѣтели?
6.	20.	<u>Czerwiec</u> Roku pańskiego Tysiącznego ośmsetnego czterdziestego osmego Miesiąca Czerwca Dwudziestego dnia w Zaniemeńsko-Grodzińskim Parafialnym Kościele Ksiądz Juliusz Wojtkiewicz Prefekt tegoż Kościoła po wysłanych trzech zapowiedziach pierwszej dnia Trzynastego, drugiej Dwudziestego, trzeciej zaś Dwudziestego siódmego Miesiąca Czerwca w przytomności ludu na nabożeństwo zgromadzonego.	<u>Ditto.</u> Sławetnego Antoniego Dejnowicza Młodziana Lat Dwudziestu ze wsi Cwiklicz Parafianina Kościoła Zaniemeńsko-Grodzińskiego z Sławetną Maryanną Chackiewiczową Wdową Lat Trzydziestu ze wsi Olszanki Wielkiej Parafianką tegoż Kościoła po ścisłym obu stron na piśmie uczynionym o przeszkodach do małżeństwa egzaminie i po nieodkryciu z nich żadnej niemniej po oświadczeniu przez nowożeńców na takowy związek wzajemnego zgodzenia się znakami zewnętrznymi wyrażonego.	<u>Ditto.</u> Sławetnych Józefa i Rozalii z Dejnowiczów Dejnowiczów ślubnych małżonków Syna z Sławetnych Józefa i Petronelli Tomaszewiczów Chackiewiczów ślubnych małżonków Córką, przez słowa czas terażniejszy oznaczające związkiem małżeńskim połączył przy wiary godnych świadkach na ten cel mianowicie użytych Sławetnych Tomasa Dejnowicza, Grzegorza Kisiela, Bartłomieja Dejnowicza i w przytomności wielu innych zgromadzonych.

№	Число вѣнчанія.	Когда? гдѣ? кто? и по колікратномъ оглашеніи вѣнчалъ бракъ?	Какіхъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ? и кто поручители или свидѣтели?
7.	29.	Roku pańskiego Tysiącznego ośmsetnego czterdziestego osmego Miesiąca Czerwca Dwódziesiątego dziewiątego dnia w Zaniemeńsko-Grodzińskim Rzymsko-Katolickim Parafialnym Kościele Ksiądz Eryk Szostakowski, Franciszkanin po wysłanych trzech Zapowiedziach pierwszej dnia Trzynastego, drugiej Dwódziesiątego, trzeciej zaś Dwódziesiątego Siódmego Miesiąca Czerwca w przytomności ludu na nabożeństwo zgromadzonego.	Pracowitego Piotra Borosiuka młodziana lat Dwódziestu ze wsi Kapciowszczyzny Parafianina Kościoła Zaniemeńskiego Grodzińskiego z Pracowitą Urszulą Szokowną Dziewicą lat Dwódziestu ze wsi Kapciowszczyzny Parafianką tegoż Kościoła po ścisłym obu stron na piśmie uczynionym o przeszkodach do małżeństwa examine i po nieodkryciu z nich żadnej niemniej po oświadczeniu przez nowożeńców na takowy związek wzajemnego zgodzenia się znakami zewnętrznymi wyrażonego.	Pracowitych Aleksego i Rozalii z (???) Borosiuków ślubnych małżonków Syna z Pracowitych Macieją z Cepkiewiczów Szoków ślubnych małżonków Córka, przez słowa czas terażniejszy oznaczające związkiem małżeńskim połączył i ich w obliczu Kościoła uroczyste błogosławił przy wiary godnych świadkach na ten cel mianowicie użytych Pracowitych Antoniego Makarewicza, Józefa Borosiuka, Macieją Nowokolskiego i w przytomności wielu innych zgromadzonych.

Akt metrykalny w języku rosyjskim miał taką samą strukturę, jak akt notarialny w języku polskim. Składał się z pięciu rubryk zawierających te same informacje (rubryka pierwsza – numer aktu metrykalnego i nazwisko rodziców mężczyzny, druga – data ślubu, trzecia – informacja kiedy, gdzie, kto i po ilu zapowiedziach udzielił ślubu, czwarta – imiona i nazwiska biorących ślub, ich wiek, nazwa parafii, pochodzenie społeczne, piąta – imiona i nazwiska rodziców, informacja o ich pochodzeniu społecznym, imiona i nazwiska świadków/poręczycieli).

Księgi były tytułowane na wzór: *Выписи метрической книги Занеменско-Гродненской Францишканской Римско-Католической приходской церкви. Часть вторая О бракосочетавшихся. съ 1 числа Млсьяца Января 1880 года*; przykład notacji z księgi ślubów w zapisie rubrykalnym:

Parafia Farna – 1848 rok

№	Число вѣнчанія.	Когда? гдѣ? кто? и по колікратномъ оглашеніи вѣнчалъ бракъ?	Какіхъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ? и кто поручители или свидѣтели?
47.	4.	<u>Июль</u> Тысяча Восемь сотъ Сорокъ Восмого Гола Юля 4 ^{го} дня въ Гродненскомъ Римско-Католическомъ Приходскомъ Костель Преподобный Ксендзь Лодковскій по троекратномъ оглашеніи изъ коихъ первое 20 дня, второе 27 дня Млсьяца Юля, третье же 4 ^{го} дня Млсьяца Юля предъ народомъ собравшимся на Литургію сдѣланы.	Крестьянъ Ивана Русиновича 38 ^{лѣтъ} льтъ съ Эвою Борейшанною 20 ^{лѣтъ} льтъ дльвицею обохъ сего сдѣлани предварительно съ обохъ сторонъ на письмъ строгого изьясненнаго изслѣдованія о препятствіяхъ къ бракосочетанію и по неоткрытіи никакихъ равно и по изьявленному отъ обохъ лицъ взаимному согласію вльшними знаками обнаруженному.	Крестьянъ Осипа и Анны (???) урожденной Яковшковь Русиновичей законныхъ супруговъ сына съ Крестьянъ Матвея и Маріяныны урожденной Кузиновой Борейшовъ законныхъ супруговъ дочерью бракомъ сочеталъ въ лицъ Костела торжественно поблагословилъ въ присутствіи вьры достойныхъ свидѣтелей Крестьянъ Антонія Рапейка, и Ивана Борейши и многихъ другихъ при томъ находившихся.

№	Число вѣнчанія.	Когда? гдѣ? кто? и по коликратному оглашеніи вѣнчалъ бракъ?	Какихъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ? и кто поручители или свидѣтели?
48.	4.	Тысяча Восемь сотъ Сорокъ Восьмого Года Юля 4 ^{го} дня въ Гродненскомъ Римско-Католическомъ Приходскомъ Костель Преподобный Ксендзъ Лодковскій по троекратномъ оглашеніи изъ коихъ первое 20 ^{го} дня второе 27 ^{го} дня Мѣсяца Юня, третье же 4 ^{го} дня Мѣсяца Юля предъ народомъ собравшимся на Литургію сдѣланы.	Мещанъ Ивана Штельмана Русиновича юношу 22 ^{лѣтъ} съ Эмилиєю Валишевскою 20 ^{лѣтъ} лѣтъ дѣвицею обоихъ сего Гродненскаго Костела изъ города Гродна Прихожанъ, по сдѣлани предварительно съ обѣихъ сторонъ на письмѣ строгаго изъясненнаго изслѣдованія о препятствіяхъ къ бракосочетанію и по неоткрытіи никакихъ равно и по изъявленному отъ обоихъ лицъ взаимному согласію вѣнчанными знаками обнаруженному.	Мещанъ Михаила и Петрунели урожденной Новицкой Штельмановой законныхъ супруговъ сына съ Благородныхъ Франца и Пелагиіи урожденной (???) Валишевскихъ законныхъ супруговъ дочерью бракомъ сочеталъ въ лицѣ Костела торжественно поблагословилъ въ присутствіи вѣры достойныхъ свидѣтелей Дворянамъ Иванъ Панцевичъ и Иванъ Зубриковскій и многихъ другихъ при томъ находившихся.
54.	12.	<u>Сентябрь*</u> Тысяча Восемь сотъ Сорокъ Восьмого Года Сентября 12 ^{го} дня въ Гродненскомъ Римско-Католическомъ Приходскомъ Костель Преподобный Ксендзъ Казимиръ Бернацкій Викарный оного Гродненскаго Костела по троекратномъ оглашеніи изъ коихъ первое 5 ^{го} дня второе 8 ^{го} дня, третье же 12 ^{го} дня Мѣсяца Сентября предъ народомъ собравшимся на Литургію сдѣланы.	Дворянина Михаила Маевского юношу 28 ^{лѣтъ} лѣтъ съ Мещанкою Катериною Германскою 26 ^{лѣтъ} лѣтъ дѣвицею обоихъ сего Гродненскаго Костела изъ города Гродна Прихожанъ, по сдѣлани предварительно съ обѣихъ сторонъ на письмѣ строгаго изъясненнаго изслѣдованія о препятствіяхъ къ бракосочетанію и по неоткрытіи никакихъ равно и по изъявленному отъ обоихъ лицъ взаимному согласію вѣнчанными знаками обнаруженному.	Дворянъ (???) и Розаліи урожденной Домбровской Маевскихъ законныхъ супруговъ сына съ Мещанъ Осипа и (???) урожденной Добжанской Гормановъ законныхъ супруговъ дочерью бракомъ сочеталъ въ лицѣ Костела торжественно поблагословилъ въ присутствіи вѣры достойныхъ свидѣтелей Дворянъ Антона Мишинскаго и Степана (???) и многихъ другихъ при томъ находившихся.

* W parafii Farnej w czerwcu 1848 r. odnotowano tylko dwa śluby, dlatego przykłady pochodzą też z września.

Parafia Zaniemeńska – 1848 r.

№	Число вѣнчанія.	Когда? гдѣ? кто? и по коликратному оглашеніи вѣнчалъ бракъ?	Какихъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ? и кто поручители или свидѣтели?
8.	24.	<u>Октябрь*</u> Тысяча восемь сотъ сорокъ восьмага Года Октября Двадцать четвертаго дня въ Гродненско-Занеменскомъ Римско-Католическомъ приходскомъ Костель Ксендзъ Яцентій (???) того жъ Костела по троекратномъ оглашеніи изъ коихъ первое дня третьего, второе десятаго и третье Семнадцатаго Сентября Мѣсяца предъ народомъ собравшимся на Литургію сдѣланы.	Дворянина Юсифа Петельчица юношу Двадцати пяти лѣтъ (???) съ Кретьяною Анною Завистовскою Двадцати лѣтъ дѣвицею съ Деревни Келбасина обоихъ Гродненско-Занеменскаго Костела прихожанъ, по сдѣлани предварительно съ обѣихъ сторонъ на письмѣ строгаго изъясненнаго изслѣдованія о препятствіяхъ къ бракосочетанію и по неоткрытіи никакихъ равно и по изъявленному отъ обоихъ лицъ взаимному согласію вѣнчанными знаками обнаруженному.	Дворянъ Карла и Розаліи урожденной Дроздевичевой Петельчицовъ законныхъ супруговъ сына съ Крестьянъ Петра и Марианны урожденной съ Казуковъ Завистовскихъ законныхъ супруговъ дочерью бракомъ сочеталъ и въ лицѣ Церкви торжественно поблагословилъ въ присутствіи вѣры достойныхъ свидѣтелей Дворянъ: Антонъ Незвецкаго, Павла Павловскаго Крестьянина Викентія Казукевича и многихъ другихъ при томъ находившихся.

№	Число вѣнчанія.	Когда? гдѣ? кто? и по колѣкратномъ оглашеніи вѣнчалъ бракъ?	Какихъ именно новобрачныхъ, какого состоянія, званія, возраста и прихода?	Кто по имени и прозваніи родители новобрачныхъ? и кто поручители или свидѣтели?
10.	7.	<u>Ноябрь</u> Тысяча восемь сотъ сорокъ восьмага Года Ноября Седмага дня въ Гродненскомъ Римско-Католическомъ Приходскомъ Костелѣ Преподобный Ксендзъ Феликсъ (???) Викарный того жъ Костела по троекратномъ оглашеніи изъ коихъ первое дня тридцать перваго Октября мѣа, второе перваго и третье Седмага Ноября мѣсяца предъ народомъ собравшимся на Литургію сдѣланы.	Крестьянина Петра Макаревича юношу Двадцати двухъ лѣтъ съ Деревни (???) съ Крестьянкою Анною Мармелювную Двадцати одного года дѣвщицею съ Деревни (???) обоихъ Гродненско-Занемскаго Костела прихожанъ, по сдѣланіи предварительно съ обѣихъ сторонъ на письмѣ строгого изъясненнаго изслѣдованія о препятствіяхъ къ бракосочетанію и по неоткрытіи никакихъ равно и по изъясненному отъ обоихъ лицъ взаимному согласію внѣшними знаками обнаруженному.	Крестьянъ Мартина и Магдалены урожденной Вишневской Макаревичовъ законныхъ Супруговъ сына съ Крестьянъ Якова и Викторіи урожденной Куклевской Мармелювъ законныхъ Супруговъ Дочерью бракомъ сочетать и въ лицѣ Церкви торжественно поблагословить въ присутствіи вѣры достойныхъ свидѣтелей Крестьянъ: Фомы Бернатовича, Петра Домбровскаго, Антона Бернатовича и многихъ другихъ при томъ находившихся.
12.	14.	Тысяча восемь сотъ сорокъ восьмага Года Ноября Четырнадцатаго дня въ Гродненскомъ Римско-Католическомъ Приходскомъ Костелѣ Ксендзъ Феликсъ (???) Викарный того жъ Костела по троекратномъ оглашеніи изъ коихъ тридцать перваго Октября, второе Седмага и третье четырнадцатаго Ноября мѣсяцовъ, предъ народомъ собравшимся на Литургію сдѣланы.	Крестьянина Фомы Казука младенца Двадцати лѣтъ съ Деревни Келбасина съ Крестьянкою Феклюю Дзербейковною, двадцати трехъ лѣтъ Дѣвщицею съ той же Деревни обоихъ того же Костела прихожанъ, по сдѣланіи предварительно съ обѣихъ сторонъ на письмѣ строгого изъясненнаго изслѣдованія о препятствіяхъ къ бракосочетанію и по неоткрытіи никакихъ равно и по изъясненному отъ обоихъ лицъ взаимному согласію внѣшними знаками обнаруженному.	Крестьянъ Юсифа и Юстины урожденной съ (???) Казуковъ, законныхъ Супруговъ сына, Крестьянъ Викентія и Марьяны урожденной съ (???) Дзербейковъ Дочерью бракомъ сочетать и въ лицѣ Костела торжественно поблагословить въ присутствіи вѣры достойныхъ свидѣтелей Крестьянъ: Ивана Тарасевича, Антона Казука, Антона Недзвецкаго и многихъ другихъ при томъ находившихся.

* W parafii Zaniemeńskiej w czerwcu 1848 r. nie odnotowano żadnego ślubu, dlatego przykłady pochodzą z października i listopada.

W notacjach wskazywano pochodzenie społeczne osób, którym udzielano ślubu, ich rodziców oraz świadków, np. Sławetnego Antoniego Dejnowicza z Sławetną Maryanną Chackiewiczową, Urodzonych Antoniego i Joanny z Milskich Wolskich, Dwорянина Юсифа Петельчица съ Крестьянкою Анною Завістовскою, Солдата Фому Рикору съ Анною Занльвскою Дворянкою.

4. Księgi metrykalne zgonów parafii grodzieńskich – akty metrykalne

Zakres informacji w księgach zmarłych (*libri mortuorum*) był z zasady trochę węższy niż w księgach chrztów i ślubów. Notacja metrykalna powinna być zawierać: imię i nazwisko zmarłej osoby dorosłej, jej wiek i stan cywilny, stan społeczny, zawód lub urząd (w przypadku zmarłych dzieci zazwyczaj

podawane było tylko imię i inne dane dotyczące ojca dziecka); miejsce zamieszkania zmarłego, wiek (w przypadku osób dorosłych odnotowywano go w latach, w przypadku dzieci także w miesiącach i tygodniach), przyczynę śmierci oraz miejsce pochówku [Kuklo 2009, 101].

W niektórych notacjach analizowanych ksiąg zmarłych można zauważyć brak części danych, tj. nazwy parafii i informacji o przyjęciu sakramentów świętych. Nie zawsze podawana była także przynależność społeczna uczestników ceremonii. Analiza większej liczby egzemplifikacji prawdopodobnie pozwoliłaby odnotować inne drobne odstępstwa od ustalonego wzorca lub też zgodność z przyjętym formularzem.

Akt metrykalny zgonu w języku polskim składał się z sześciu rubryk. W rubryce pierwszej umieszczony był numer porządkowy i nazwisko osoby zmarłej, w drugiej – data śmierci, w trzeciej – wiek, w czwartej – informacja kiedy i gdzie zmarła dana osoba, jej imię i nazwisko, pochodzenie społeczne (czasem zawód), przyczyna śmierci oraz informacja, czy zmarłemu przed śmiercią udzielono sakramentu Eucharystii, w piątej – informacja o pochodzeniu społecznym (w przypadku dzieci – o pochodzeniu społecznym rodziców), czasem o stanie cywilnym, wiek w momencie śmierci, nazwa parafii oraz informacja o bliskich, których zostawiła osoba zmarła, w szóstej – informację, jaki kapłan uczestniczył w ceremonii oraz kiedy i gdzie została pochowana osoba zmarła.

Parafia Farna – 1848 rok

№	Число смерти.	Лѣтъ отъ роду.	Когда? гдѣ? кто? отъ какой болѣзни или по какому случаю умеръ? Былъ ли причащенъ Св. Тайнъ.	Какого были состоянія? званія? сколько жилъ? изъ какого прихода и кого оставилъ дѣтей.	Какимъ именно Священникомъ когда и гдѣ похороненъ.
97.	5.	19.	<u>Miesiąc</u> Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca piątego dnia w Niemnie utonął Uczeń Siódmej Klasy Ludwik Porzeziński przypadkowo, najlepszego był prowadzenia się.	<u>Czerwiec</u> Wolnego stanu młodzieniec mający wieku lat dziewiętnaście Grodzińskiego Kościoła Parafianin.	<u>Ditto</u> Którego ciała od WKs. Ludwika Lunkiewicza Kapellana Gimnazium Grodzińskiego roku biejącego Miesiąca Czerwca osmego dnia pogrzebione zostało na publicznych parafialnych Mogiłach za Miastem.
80.	7.	40.	Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca siódmego dnia w Mieście Grodzie umarł Żołnierz Tomasz Zablocki nagle.	Wolnego stanu mający wieku około lat czterdziestu Wologodzkiego Półku przechodzącego tylko przez Grodno.	Którego ciała od WKs. Feliciana Iodkowskiego roku biejącego Miesiąca Czerwca dziewiątego dnia pogrzebione zostało na publicznych parafialnych Mogiłach za Miastem.
93.	27.	Miesiący 6.	Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czterdziestego Osmego Miesiąca Czerwca dwudziestego siódmego dnia w Mieście Grodzie umarło dziecic imieniem Adam z wrzodu.	Sławetnej Maryanny Hejzlerowny nie prawego łoża parafianki Grodzińskiej od sześciu Miesiący syn.	Które ciała od WKs. Kazimierza Biernackiego Wikarego Grodzińskiego roku biejącego Miesiąca Czerwca trzydziestego dnia pogrzebione zostało na publicznych parafialnych Mogiłach za Miastem.

Parafia Zaniemeńska – 1848 rok

№	Число смерти.	Лѣтъ отъ роду.	Когда? гдѣ? кто? отъ какой болѣзни или по какому случаю умеръ? Былъ ли причащенъ Св. Таинъ.	Какого быть состоянія? званія? сколько жилъ? изъ какого прихода и кого оставилъ дѣтей.	Какимъ именно Священникомъ когда и гдѣ похороненъ.
25. Kurczewskiej	11.	70.	<u>Czerwiec</u> Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czerdziesiątego Osmego Miesiąca Czerwca jedynastego dnia we wsi Czechowszynie umarła pracowita Anna Kurczewska wdowa ze starości SS. Sakramentami opatrzona.	<u>Ditto.</u> Po zeszyłym niegdyś Józefie Kurczewskim pozostała wdowa mająca lat mniej więcej siedemdziesiąt, parafianka Kościoła Zaniemeńsko-Grodzieńskiego. Zostawiła po sobie syna Józefa.	<u>Ditto.</u> Której ciała przez Księdza Jacentego (???) Franciszkana idącego roku i Miesiąca Trzynastego dnia pogrzebione zostało na publicznych parafialnych Mogiłach za Miastem.
26. Juchniewiczow	15.	1.	Roku pańskiego Tysiącznego Ośmsetnego Czerdziesiątego Osmego Miesiąca Czerwca piętnastego dnia we wsi Fiskach umarło dziecic imieniem Antoni z wrzodu.	Urodzonych Józefa i Heleny z (???) Juchniewiczow ślubnych małżonków syn, mający rok ieden Parafianin Kościoła Zaniemeńsko-Grodzieńskiego.	Którego ciała przez Księdza Feliksa Woyniusza Franciszkana idącego Roku i Miesiąca szesnastego dnia pogrzebione zostało na Filialnych Mogiłach w Augustowku.

Akt metrykalny zgonu w języku rosyjskim miał identyczną strukturę, jak akt w języku polskim (sześć rubryk), i zawierał te same informacje (rubryka pierwsza – numer porządkowy i nazwisko, druga – data śmierci, trzecia – wiek, czwarta – informacja kiedy i gdzie zmarła dana osoba, jej imię i nazwisko, pochodzenie społeczne / zawód przyczyna śmierci, informacja o udzieleniu sakramentu Eucharystii, piąta – pochodzenie społeczne, czasem stan cywilny, wiek, nazwa parafii, informacja o pozostawionych bliskich, szósta – informacja, jaki kapłan uczestniczył w ceremonii oraz kiedy i gdzie odbył się pogrzeb).

Parafia Farna – 1848 rok

№	Число смерти.	Лѣтъ отъ роду.	Когда? гдѣ? кто? отъ какой болѣзни или по какому случаю умеръ? Былъ ли причащенъ Св. Таинъ.	Какого быть состоянія? званія? сколько жилъ? изъ какого прихода и кого оставилъ дѣтей.	Какимъ именно Священникомъ когда и гдѣ похороненъ.
95. Исаковичъ	1.	65.	Месяць 1848. года Июля 1. дня въ Городь Гроднь скончался дворянинъ Гиполитъ Исаковичъ отъ (???) . былъ причащенъ Св. Таинъ.	Июль Оставшей вдовою Антонины урожденной Федоровичовой мужъ имѣвший отъ роду 65. Лѣтъ оной Гродненской Церкви прихожанинъ. Оставилъ послѣ себя сына Гиполита и трехъ дочерей Леокадію, Доминику и Вильгельмину.	Тоже Тѣло его преподобный Казимиръ Бернацкій Викарный Гродненской Церкви 3. Июля сего года на публичномъ приходскомъ Гродненскомъ кладбищѣ внь Города похоронилъ.
96. Калениковъ	1.	11.	1848. года Июля 1. дня въ деревнь Заржищъ скончалась крестьянка Розалія отъ пологу, была причащена Св. Таинъ.	Крестьянъ Викентія Катерины урожденной Вашкевичовой Калениковъ законныхъ супруговъ одинадцатилѣтняя дочь Гродненской Церкви прихожанка.	Тѣло ея преподобный Феліцианъ Годковскій 3. Июля сего года на тамошнемъ внь деревни кладбищѣ похоронилъ.

№	Число смерти.	Лѣтъ отъ роду.	Когда? гдѣ? кто? отъ какой болѣзни или по какому случаю умеръ? Былъ ли причащень Св. Таинъ.	Какого былъ состоянія? званія? сколько жилъ? изъ какого прихода и кого оставилъ дѣтей.	Какимъ именно Священникомъ когда и гдѣ похороненъ.
Геруневичъ	5.	25.	1848. года Июля 5. дня въ Городѣ Гроднѣ скончался Баталіонный писарь Антоній Геруневичъ отъ чехотки, былъ причащень Св. таинъ.	Свободнаго состоянія юноша имѣвшій около 25. лѣтъ отъ роду оной Гродненской Церкви прихожанинъ.	Тѣло его преподобный Казимиръ Бернацкій Викарный приходской Гродненской Церкви 8. Июля сего года на публичномъ приходскомъ Гродненскомъ кладбищѣ внѣ Города похоронилъ.

Parafia Zaniemeńska – 1848 rok

№	Число смерти.	Лѣтъ отъ роду.	Когда? гдѣ? кто? отъ какой болѣзни или по какому случаю умеръ? Былъ ли причащень Св. Таинъ.	Какого былъ состоянія? званія? сколько жилъ? изъ какого прихода и кого оставилъ дѣтей.	Какимъ именно Священникомъ когда и гдѣ похороненъ.
Матковскихъ	11.	1.	<u>Июль</u> Тысяча восемь сотъ сорокъ восьмага года Июля одиннадцатаго дня на Гродненскомъ Занемонскомъ фарштатѣ скончался младенецъ по имени Антонъ съ горячки.	Одноворцевъ Леона и Евы урожденной Ненатовичевой Матковскихъ законныхъ супруговъ сынъ имѣющій три недѣли, прихожанинъ Гродненскаго Занемонскаго Костела.	Тѣло коего отъ Ксендза того жль Костела Бенедикта Зарембы, текущаго года и мѣсяца тринадцатаго дня погребено на приходскомъ Гродненскомъ кладбищѣ за городомъ.
Земковой	3.	70.	<u>Декабрь</u> Тысяча восемь сотъ сорокъ восьмага года Декабря третьяго дня въ Деревни (???) скончалася крестьянка Петрунеля съ Островскихъ Земкова отъ чехотки, бывъ причащена Св. Таинъ.	По скончавшемся прежде Крестьянинъ Михаилъ Земковъ законная жена вдова имѣвшая отъ роду Семдесятъ лѣтъ Гродненско Занемонскаго Католическаго Костела прихожанка ставила по себѣ сына Викентія и дочь Юлію.	Тѣло ея Ксендзомъ Феликсомъ Войнокомъ Викарнымъ тожде Костела, текущаго года и мѣсяца пятаго дня погребено на приходскомъ кладбище за городомъ. Земковой
Захарчуковъ	5.	2.	Тысяча восемь сотъ сорокъ восьмага года Декабря 5. дня, въ Деревни Кошовникахъ скончался ребенокъ по имени Антонина отъ болѣзни горячки.	Крестьянъ Мартина и Юляны Захарчуковъ законныхъ супруговъ дочь имѣвшая отъ роду два года Гродненско Занемонскаго Р. К. Костела прихожанка.	Тѣло коея чрезъ родителей погребено текущаго года и мѣсяца шестаго дня на приходскомъ кладбищѣ за городомъ. Захарчуковъ

We wszystkich notacjach wskazywano pochodzenie społeczne osoby zmarłej lub jej rodziców (w przypadku dziecka), czasami dodatkowo wykonywany zawód, np. Żołnierz Tomasz Zabłocki, Sławetnej Maryanny Hejzlerowny nieprawego łoża syn, Мльцанинъ Иванъ Маковскій, Одноворцевъ Леона и Евы урожденной Ненатовичевой Матковскихъ законныхъ супруговъ сынъ.

Podsumowanie

Język rosyjski, po przymusowym wprowadzeniu go do ksiąg metrykalnych kościoła rzymskokatolickiego na byłych terenach Rzeczypospolitej wcielonych do Imperium Rosyjskiego w okresie porozbiorowym, był używany przez blisko 70 lat. Wprowadzenie tego języka spowodowało zmiany w treści i strukturze aktów metrykalnych oraz w nazewnictwie osobowym [Dacewicz 2015]. Język polski stopniowo zaczął „powracać” do administracji kościoła rzymskokatolickiego, w tym do ksiąg metrykalnych parafii grodzieńskich, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. W latach 1917–1919 w poszczególnych analizowanych parafiach przejściowo używany był język łaciński (np. w parafii farnej), i już polski, lecz istniały także parafie, w których metryki nadal sporządzane były w języku rosyjskim.

Źródła

- Выписи метрической книги Гродненской Римско-Католической Приходской Церкви. Часть первая. О родившихся сь 1. числа мѣсяца Января 1848. года*, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie.
- Выписи метрической книги Гродненско-Занеменской Римско-Католической Приходской Церкви. Часть первая. О родившихся сь 1. числа мѣсяца Января 1848. года*, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie.
- Выписи метрической книги Гродненской Римско-Католической Приходской Церкви. Часть вторая. О бракосочетавшихся сь 1. числа мѣсяца Января 1848. года*, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie.
- Выписи метрической книги Гродненско-Занеменской Римско-Католической Приходской Церкви. Часть вторая. О бракосочетавшихся сь 25. числа мѣсяца Января 1848. года*, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie.
- Выписи метрической книги Гродненской Римско-Католической Приходской Церкви. Часть третья. О умершихъ сь 1. числа мѣсяца Января 1848. года*, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie.
- Выписи метрической книги Гродненско-Занеменской Римско-Католической Приходской Церкви. Часть третья. О умершихъ сь 2. числа мѣсяца Января 1848. года*, Archiwum Historyczne Litwy w Wilnie.

Literatura

- Dacewicz L., 2015, *Rusyfikacja nazewnictwa osobowego w katolickich księgach metrykalnych Dekanatu białostockiego w okresie zaboru (lata 1865–1918)*, „Slavia Orientalis” t. LXIV, nr 2, Warszawa, s. 363–374.
- Dacewicz L., 2019, *Roman-Catholic parish registers as a source of information about Polish society living under the Russian rule in the period of partitionis*

- in the second half of the 19th century*, „Acta Onomastica” R. LX, 2, Praha, s. 186–198.
- Dacewicz L., 2016a, *Stabilność konwencji w tekstach ksiąg metrykalnych w XIX wieku*, [w:] *Konwencja i kreacja w tekstach kultury*, red. M. Karwatowska, A. Siwiec, Lublin–Chełm, s. 217–234.
- Dacewicz L., 2016b, *Struktura i treść notacji metrykalnych kościoła rzymskokatolickiego w okresie zaboru rosyjskiego w diecezji wileńskiej*, „Studia Wschodniosłowiańskie” t. 16, s. 365–375.
- Dacewicz L. Romanik A., Smakulska J., 2019, *Księgi metrykalne chrztów Kościoła Rzymskokatolickiego demenatu białostockiego z II połowy XIX wieku*, Białystok.
- Gardeeu Ū., 2007, *Magdëburgskaâ Garodnâ*, red. A. Smalânčuk, Wrocław. [Гардеу Ю., 2007, *Магдэбуржская Гародня*, ред. А. Смалянчук, Wrocław.]
- Garodnâ X–XX stst., 2014, *Karaleuski goradz pravincyjnym lësom*, red. A. Smalânčuk, Garadzenskaâ Bibliâtëka – Grodna, Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego we Wrocławiu. [Гародня X–XX стст., 2014, *Каралеуски горад з правинцыйным лёсам*, ред. А. Смалянчук, Гарадзенская Бібліятэка – Гродна, Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego we Wrocławiu.]
- Kotecki K., 2009, *Rejestracja metrykalna wiernych w świetle potrydenckiego ustawodawstwa kościoła katolickiego*, „Nasza Przeszość” nr 112, s. 65–66.
- Kasabuła T., 2008, *Początki organizacji terytorialnej Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w Cesarstwie Rosyjskim (w 225 rocznicę powstania archidiecezji i metropolii Mohylowskiej)*, „Rocznik Teologii Katolickiej” t. 7, s. 266–270.
- Kuklo C., 2009, *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej*, Warszawa.
- Kumor B., 1991, *Historia kościoła*, cz. 7, Lublin, s. 57–60.
- Kurpas J., *Początki ksiąg metrykalnych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” nr 2, z. 1–2, s. 5–41.
- Kurczewski J., 1908, *Kościół zamkowy czyli Katedra Wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju*. Opracował ks. Jan Kurczewski, Nakład i druk Józefa Zawadzkiego, Wilno MCMVIII.
- Kurczewski J., 1912, *Biskupstwo wileńskie. Od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa Djecezji Wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*. Opracował ks. Jan Kurczewski. Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, Wilno.
- Moskal T., 2005, *Historia ksiąg metrykalnych kościoła katolickiego na ziemiach polskich*, „Archiwariusz. Biuletyn Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu” nr 1, s. 55–82.

YEAR 1848. THE RUSSIAN LANGUAGE “ENTERS” INTO THE RECORD BOOKS OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH IN THE GRODNO PARISHES

ABSTRACT

Key words: record books, Grodno parishes

The Russian language, after its forced entry into the record books of the Roman Catholic Church in the former territories of the Polish-Lithuanian Commonwealth incorporated into the Russian Empire during the post-partition period, was used for nearly 70 years (in Grodno parishes from 1848). The introduction of this language caused changes in the content and structure of record acts as well as in personal nomenclature. The Polish language gradually began to “return” to the administration of the Roman Catholic Church, including the record books of Grodno parishes, after Poland regained independence.